

ՀԱՅԵՐԸ ԱՐԻԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ԵՆ

(Թարգմանուած Պուքրէշի «Ումիրէա» օրաթերթէն)

Ծանօթ է Հայերուն նախնադոյն ներկայութիւնը ուսմէն երկիրներու մէջ: Հոծ թիւով մը իրենց դոյութիւնը ապացուցուած է Մոլտովայի մէջ նոյն իսկ Տրակօշ Վոստայի կողմէ իշխանապետութեան կազմութենէն առաջ:

Ո՞ր է սակայն այս ժողովուրդը. ուրիշ՝ կուլայ եւ ի՛նչ ծագում ունի:

Շահեկան է ակնարկ մը նետել նախ այդ ժողովուրդին ծագման վրայ:

Յայտնի է որ հնդեւրոպական ցեղի մը տեղակէտը դրուեցաւ հաղիւ ԺԹ. դարու սկիզբը, նախ բանասէրներու կողմէ, թէեւ նախորդ դարուն դանադան դիտնականներ մատնանշած էին խնամութիւն մը ցեղերու եւ լեզուներու միջեւ, ինչպէս Ռ. Ք. Ռասք, Ֆ. ալ Շէկէլ, Ժ. Կ. Ռօտէ, Հ. Ֆ. Լինչ, եւայլն:

Գերման հռչակաւոր դիտնական Ֆրանց Պօլին էր սակայն որ վրձնապէս ապացուցուց առաջին անգամ թէ սանսկրիտ լեզուն, — արիական ցեղին բարբառը, — խնամութիւն ունի հին սլաւերէնի, հին իրաներէնի, հին յունարէնի, հին դոթերէնի, լատիներէնի, կեղտերէնի եւ անոնց շերտաւորումներուն հետ, եւ հզրակացուց դոյութիւնը նախնական հասարակաց լեզուի մը, որուն տրուեցաւ հնդեւրոման անունը, երկու ծայրերու ճիւղերուն անունով, — ամէնէն հարաւայինը ըլլալով արիական Հնդկները եւ ամէնէն հիւսիսայինը՝ Գերմանները: Յետոյ, որակելու համար հասարակաց նախնական այս ժողովուրդը, յաճախակի դործածուեցաւ արիական բառը (Ֆրանց Պօլ, «Պէրկլիխէնտէն Կրամաթիք», Պերլին, 1833-1852):

Իր երկին երրորդ տպագրութեան յառաջաբանին մէջ, Ֆրանց Պօլ կ'ապացուցանէր 1857ին թէ ինչ կը վերաբերի հայ լեզուի ընդհանուր նկարագրին, այս լեզուն հնդեւրոպական մեծ ընտանիքին ամէնէն լաւ պահպանուած բարբառներէն մէկն է:

Անկէ ասդին հայ լեզուն մշտական ուսումնասիրութեան առարկան կազմեց դերթէ բոլոր այն դիտնականներուն, որոնք զբաղեցան լեզուներու բաղդատութեամբ:

Ամէնքն ալ ընդունեցին թէ հայ լեզուն մաս կը կազմէ հնդեւրոպական լեզուախումբին, առանց սակայն դեռ անոր տեղը ճշդելու սոյն ընտանիքին զանազան ճիւղերուն կարգին:

Հայերի չհիւպան եղաւ որ առաջին անգամ յայտարարեց թէ հայ լեզուն հնդեւրոպական լեզուներուն մէջ մասնաւոր ճիւղ մըն է (Հիւպան, «Հայկական Քերականութիւն», 1897) :

Այսօր հնդեւրոպական լեզուները դասաւորուած են հետեւեալ կերպով. — Հնդեւրոպական ճիւղ, հայերէն, յունարէն, ալպաներէն, իտալական ճիւղ, կեղտական լեզուներ, գերմանական ճիւղ, պալթ-սլաւական լեզուներ («Լարուս Ինիլէրսէլ», Դ. հատոր, 55 էջ) :

×

Բաւական չէր սակայն հայ ժողովուրդին տեղը ճշդել հնդեւրոպական միւս լեզուներու շարքին : Պէտք էր ապացուցանել նաեւ հայ ժողովուրդին ցեղային կապերը այն միւս ժողովուրդներուն հետ, որոնք նոյնպէս հնդեւրոպական լեզուներէն մէկը կը խօսին :

Պատմական եւ հնագիտական պրպտումները որոշ կերպով ապացուցին գիտական մտահոգութեանց այս երեսն ալ :

Ընդհանրապէս Գրիստոսէ 1200 տարի առաջ կը դրուի մօտաւոր թուականը թրակեան ցեղերու արշաւանքին դէպի Փոքր Ասիա եւ անոնց կողմէ կործանումը հիթիթ պետութեան : Փռիւզացիներու, Թրակիացիներու, Հայերու եւ ուրիշ հնդեւրոպական ժողովուրդներու արշաւանքները կործանեցին արդարեւ խաթուշալի մէջ հիմնուած այդ պետութիւնը եւ քեցին Հիթիթները դէպի Սուրկեա եւ Միջագետք, ուր անոնք հիմը դրին նոր պետութեան մը, եւ Կարկէմիշ քաղաքը, որ կը գտնուէր Եփրատ գետին եզերքը, վերածեցին նոր մայրաքաղաքի մը եւ զայն զարդարեցին հոյակապ շէնքերով : (Հէնրի Պրէսթէտ, «Հին Ժամանակներ», էջ 255) :

Փռիւզացիներու հետ միեւնոյն ժամանակ Փոքր-Ասիա մտաւ ուրեմն հայ ժողովուրդը, որ նախապէս հաստատուեցաւ Փոքր-Ասիոյ, Տաւրոսի բարձունքներուն վրայ, եւ տակաւ դրաւեց Նայիրի, Մաննա, Պիաննա եւ այսօրուան Հայկական Բարձրաւանդակին վրայ դրանուող ուրիշ երկիրներ, որպէսզի անկէ շարունակէ իր նուաճումը դէպի Սեւանայ լիճ, Սիւնիք եւ Կուր ու Արաքս գետերուն հովիտները :

Ֆ. Համէլ կ'ըսէ թէ Փոքր Ասիոյ ամէնէն հին Արիականները, — փռիւզացիները եւ Հայերը — Արեւելքէն չէ որ եկան հաստատուեցան հոն, այլ Արեւմուտքէն ճամբայ ելած ըլլալով Թրակիոյ եւրոպական եզերքէն : (Ֆ. Համէլ, «Արիւս Փիւր Անթրօփօլօգի», 1891, հատոր ԺԹ., էջ 263) :

Այս է միաձայն կարծիքը բոլոր անոնց, որոնք ուսումնասիրած են անցեալը Մերձաւոր Արեւելքի ժողովուրդներուն :

Ընդհանրապէս երբ հայ ժողովուրդին նկարագրութիւնը կ'ընենք,

դիտել կոտայ Գարլ Ռօթ, կը բաւականանանք յիշատակելով Հերո-դոտոսի կարծիքը, որուն համաձայն Հայերը կը պատկանին թրակ-Փոխւզեան խումբին, որուն հետ Փոքր Ասիա դացին: Այս կերպով, սակայն, հարցին վերջամասին մէջ է որ կը գտնուինք, որովհետեւ թրակ-Փոխւզեան արշաւանքը Փոքր Ասիոյ մէջ վերջին փուլն է՝ հայ ժողովուրդին կազմութեան ընթացքին: Հնդկա-թրակ-փոխւզեան արշաւանքին յորձանքէն շատ դարեր առաջ բնակիչ ունէին սակայն այս շրջանները: Այն որ հայ լեզուին կազմութեան եւ անոր բառակազմութեան կապերուն ծանօթ է, գիտէ որ ճշմարտութեան հետքը դրոշմելու համար պէտք է յետահայեաց ակնարկ մը նետել ամենահեռաւոր շրջաններու վրայ եւս: Եւ հոն ուր մարդակազմութեան սահմանները կանգ կ'առնեն՝ համեմատական լեզուաբանութեան դիտութիւնը կրնայ մեզ իրբեւ ուղեցոյց ծառայել:

Կ'ապացուցուի արդարեւ այսօր որ արիական սոյն Հայերուն դաւլէն առաջ, բարձրաւանդակին վրայ որ յետոյ անոնց անուանով կը կոչուէր, կ'ապրէին ժողովուրդներ, որոնք նոյնպէս արիական ծագում ունէին:

Այսպէս, ինչպէս կ'ապացուցանէ Լէհման-Հաուսթ («Հայաստան Երբեմն եւ Հիմա», Գ. հատոր, էջ 596), Հայաստանի այս նախաբանիկներուն ալ արշաւանքը չի կրնար Արեւելքէն տեղի ունեցած ըլլալ, այլ պէտք է եղած ըլլայ Արեւմուտքէն: Այս տեսակէտին ի նըպաստ կը վկայեն բոլոր նոր հետախուզութիւնները, որոնք նկատի ունին խալտերու մշակոյթին խնամութիւնը մշակոյթին հետ Միկէնայի, Կրետէի, եւայլն, այսինքն քաղաքակրթութեանը հետ Արեւելեան Միջերկրականի աւազանին, Հարաւային Եւրոպայի՝ մինչեւ Եւրոպայի:

Հայ ժողովուրդի պատմական շրջանը իր վերջնական հայրենիքին մէջ կը սկսի Գրիստոսէ առաջ Զ. դարուն:

Արդարեւ, Գրիստոսէ առաջ Զ. դարուն, այսօրուան Հայաստանի մէջ կը գտնենք հնդեւզերման ժողովուրդ մը, զոր Պարսիկները Արմինա կը կոչեն, մակդիր մը, զոր յետոյ իւրացուցին Յոյներն ու Հռոմայեցիները: Այս ժողովուրդին ղետեղումը Հայկ. Բարձրաւանդակին վրայ կապ ունի Կիմերեաններու արշաւանքին՝ այսինքն հնդեւզերման ժողովուրդներու կողմէ Փոքր Ասիոյ արեւմտեան ամբողջ շրջանի գրաւման հետ, տեղի ունեցած Գրիստոսէ առաջ Ը. դարու վերջերէն մինչեւ Զ. դարու սկզբնաւորութիւնը (Փաուլ Ռօրպախ, «Արմէնիա», էջ 9):

Անոնց նախահայրերը Փոքր Ասիա դաղթած էին Պալքանեան Թերակղզիէն, հաւանաբար Թեսալիայէն, ուր դինարեան ցեղը կը շարունակէ դեռ: Կապադովկիոյ մէջ անոնք կը խառնուին Փոքր Ասիոյ ժողովուրդներուն հետ որոնք նոյնպէս կարճապաշտ հայատիպներ էին, եւ հաւանաբար նաեւ Թրէններու, Կիմերեաններու եւ հնդեւրոպական

ուրիշ ցեղերու հետ, որոնցմէ ոմանք հիւսիսական (նօրտիք) արիւն պէտք է ունեցած ըլլային որոշ համեմատութեամբ մը (Ֆ. Նանսէն, «Հայաստան եւ Մօտաւոր Արեւելք») :

Կը թուի թէ թրակեան ցեղերու խնամի եւ կիմմերեան անուանա-
կոչուած հիւսիսային ժողովուրդներու ալիքներ Կովկաս հասան Կասպից Ծովու եղբրքներէն, զայն կտրեցին Քրիստոսէ առաջ է. կամ
Ը. դարուն: Միեւնոյն ատեն հիւսիսական ծագումով փոխւական հոր-
դաններ, որոնք Քրիստոսէ 1400 տարի առաջ հասան Արեւմուտքէն դա-
լով: Կը թուի թէ հիւսիսական ցեղերու այս երկու ալիքները հանդի-
սացան Հայաստանի տէրերը: (Կիւնթըր, «Եւրոպայի Ցեղերու Գի-
տութիւնը», էջ 179-180) :

Իոյոր ասոնցմէ անվիճելի կը հետեւի թէ հայ ժողովուրդը
մաս կը կազմէ արիական ժողովուրդներու, որքան իր ծագումով եւ
լեզուով, նոյնքան Վիսիսական ցեղին յատուկ այն տիպարով՝ որ
յաճախադէպ է հայ ժողովուրդին մէջ ալ: Ընդհանրապէս կայ պա-
րագայ մը զոր պէտք է յայտարարել վճռապէս. — Այս ժողովուրդի
ողբերգական պատմութեան մէկ կարեւոր մասը ճիշդ այն բանին մէջ
է, որ ըլլալով արիական հին ժողովուրդ մը, անվթար պահպանեց ար-
իական մշակոյթն ու բարքերը, հակառակ Սեմականներու, Մոնկոլ-
ներու եւ Ուրալցիներու միջեւ բախումի մը ենթարկուելուն: Ասկէ
զատ, հայ ժողովուրդի ողբերգութիւնը յառաջ կուգայ այն բանէն,
որ ան Մերձավոր Արեւելքի կրօնական կռիւներուն մէջ միշտ հան-
դիսացաւ քրիստոնեայ յառաջապահ մը, իր բոլոր կողմերէն շրջա-
պատուած իսլամական աշխարհէ մը:

Պատմական նման պարագաներու մէջ, հայ ժողովուրդը անասելի
կերպով շատ եւ յաճախ տառապեցաւ: Ապացուցուեցաւ որ ան մաս
կը կազմէ հնդեւզերման ժողովուրդներու եւրոպական ճիւղին, եւ
մինչեւ այսօր ալ կը պահպանէ տարրեր որոնք դիւրութեամբ կը
ճանչցուին իբրեւ հիւսիսական ցեղին պատկանող: Արիական ժողո-
վուրդ մըն են ուրեմն Հայերը: (Տոքթ. Եօհ. Ֆօն Լէէրս, «Արմէ-
նիէրթում-Արիէրթում», 1932, Պերլին) :

